

KORXONALARDA IQTISODIY XAVFSIZLIKNI TA'MINLASH SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING NAZARIY-USLUBIY ASOSLARI

Bayboboeva Firuza Nabijonovna

i.f.d., dotsent

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, “Iqtisodiy va moliyaviy xavfsizlik” kafedراسи dotsenti

firuzanabijonovna@mail.ru

[+998905555530](tel:+998905555530)

Annotatsiya: Ushbu maqolada korxonalarda iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning samaradorligini oshirishda nazariy-uslubiy asoslari tavsiflangan. Garchi tadbirkorlik atamasi va faoliyati vujudga kelarkan u xavf-xatarga yaqin faoliyat deb qayt etilgani sababli shunday xulosaga kelish mumkinki, demak iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash asosida tadbirkorlik faoliyati samaradorligini ta'minlash mumkin. Tadbirkorlik sub'yektlarida iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda avvalo davlatning iqtisodiy xavfsizligi ya'ni birinchi navbatda mamlakat iqtisodiy ahvolidan yomonlashishiga olib keladigan salbiy tashqi va ichki ta'sirlar ta'siridan himoyalashni ta'minlash kerakligi to'g'risida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: iqtisodiy xavfsizlik, korxonalar, samaradorlik, iqtisodiyotni rivojlantirish, ishlab chiqarish, xavf-xatar.

I. KIRISH

Kichik biznes sohasi iqtisodiyotni rivojlantirish, ishlab chiqarish samaradorligini ta'minlash, bandlik va har qanday sharoitlarga moslashuvchanligi tufayli drayver soha hisoblanadi.

Olimlardan M.R. Boltaboev va boshqalarning fikricha “Kichik biznes faoliyati bilan shug'ullanuvchi korxonalar davlatga bog'liq bo'lmagan holda ya'ni katta kapital mablag'larsiz o'zlari ish joylarini joriy etishlari hozirgi davrda bizda vaqtinchalik mavjud bo'lgan tovarlar tanqisligini kamaytirishlari va hattoki bu tanqislikni butunlay yo'qotishlari mumkin” degan ta'rifni keltirib o'tganlar.¹⁰³

Bugungi kunda tadbirkorlik nazariyasini rivojlantirishning to'rtta bosqichi mavjud. XVIII asrdayoq vujudga kelgan birinchi bosqichda tadbirkorlik xavf xatarini o'ziga olish boshqacha qilib aytganda tavakkalchilik bilan bog'liq faoliyat ekanligi qayd etilgan.¹⁰⁴

Garchi tadbirkorlik atamasi va faoliyati vujudga kelarkan u xavf-xatarga yaqin faoliyat deb qayt etilgani sababli shunday xulosaga kelish mumkinki, demak iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash asosida tadbirkorlik faoliyati samaradorligini ta'minlash mumkin.¹⁰⁵

Iqtisodiy xavfsizlik bu iqtisodiy kategoriyadir. Chunki u iqtisodiyotning barqaror iqtisodiy o'sishi ta'minlangan, ijtimoiy ehtiyojlarni optimal darajada qondirilgan,

¹⁰³ Болтабоев М.Р., Қосимова М.С., Эргашходжаева Ш.Ж., Гойибназаров Б.К., Самадов А.Н., Ходжаев Р. Кичик бизнес ва тadbirkorlik: ўқув қўлланма. Тошкент: 2010. 410 б.

¹⁰⁴ Болтабоев М.Р., Қосимова М.С., Эргашходжаева Ш.Ж., Гойибназаров Б.К., Самадов А.Н., Ходжаев Р. Кичик бизнес ва тadbirkorlik: ўқув қўлланма. Тошкент: 2010. 410 б.

¹⁰⁵ Bayboboeva. F. (2023). FUNCTIONAL ELEMENTS AND DIRECTIONS OF ENSURING THE ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE. *Economics and Innovative Technologies*, 11(3), 262–268. https://doi.org/10.55439/EIT/vol11_iss3/i27

ratsional boshqarishni amalga oshirilgan, milliy va xalqaro darajalarda iqtisodiy manfaatlarning himoyalangan holatini ifodalaydi¹⁰⁶, deb ta’rif keltirgan. Ushbu nazariy qarash orqali muallif iqtisodiy xavfsizlik mamlakat iqtisodiy ehtiyojlarini qondiruvchi omil ekanligini nazarda tutmoqda.

Shu tariqa ko‘plab mamlakatimiz olimlari, tadqiqotchilar “Iqtisodiy xavfsizlik” va tadbirkorlik sub’yektlarida ushbu atamalarga o‘zlarining ilmiy va nazariy qarashlari hamda mualliflik ta’riflarida iqtisodiy xavfsizlik milliy xavfsizlikning ajralmas qismi sifatida namoyon bo‘lishi haqida fikr yuritib u o‘zining ob’yektlari va sub’yektlari nuqtai nazaridan turli shakllarda namoyon bo‘lishini ta’kidlagan.

II. ADABIYOTLAR TAHLILI

Iqtisodchi olim I.S. Xotamov “Iqtisodiy xavfsizlik davlat milliy xavfsizligini ta’min etuvchi asosiy bo‘g‘inlaridan biri, mamlakat iqtisodiy ehtiyojlarini kafolatli ta’minlash yo‘llari, vositalari va usullariga asoslanuvchi qarashlar yig‘indisidan iborat. Kontseptual ko‘rinishda u davlat iqtisodiy potentsiali holatidan kelib chiqadigan iqtisodiy xavfning asosiy omillari tahliliga asoslanadi”¹⁰⁷ deb ta’rif keltirgan. Ushbu nazariy qarash orqali muallif iqtisodiy xavfsizlik mamlakat iqtisodiy ehtiyojlarini qondiruvchi omil ekanligini nazarda tutmoqda.

Yana bir mamlakatimiz iqtisodchi olimi H.P. Abulqosimov “Xavfsizlik ko‘p qirrali bo‘lib, u butun insoniyat, davlat yoki iqtisodiy tizimning normal faoliyat yuritishi, rivojlanishi uchun noxush, salbiy, zararli ta’sirlardan, xavf-xatarlardan saqlanish, himoyalani holatini ifodalaydi. Xavfsizlik umumiy tarzda ziyon yetkazish uchun potensial sharoitlarning yo‘qligi, saqlanishlik, himoyalani va ishonchlikni anglatadi”¹⁰⁸ deya ta’rif keltirib, “Korxonalarining (firma) iqtisodiy xavfsizligini tahlil qilganda ularni ishlab chiqarish, xizmat ko‘rsatish, moliyaviy, savdo-tijorat hamda notijorat va jamoatchilik tashkilotlari sifatida faoliyat yuritishi nuqtai nazaridan turkumlash maqsadga muvofiq. Korxonaning (firma) ixtisosligiga ko‘ra xavfsizligini ta’minlash xususiyatlari ham turlicha bo‘lishi tabiiydir”¹⁰⁹ degan fikrni ilgari surgan.

Mamlakatimiz olimlaridan professor I.B. Israilov o‘z ilmiy qarashlarida “Iqtisodiy xavfsizlik – milliy iqtisodiyotning mustaqil rivojlanish hamda barqarorligi, maromiyligi, doimiy yangilanish imkoniyatini beradigan omillar hamda shart-sharoitlarni ta’minlanganligidir”¹¹⁰ deya ta’rif keltirib o‘tgan.

Professor T.E. Kochergina, “Iqtisodiy xavfsizlik” tushunchasiga iqtisodiy tizimning o‘zini-o‘zi o‘zgarimas hajmlarda, doimiy miqdoriy va sifat jihatdan takror

¹⁰⁶Xotamov I.S. Iqtisodiy xavfsizlik va raqamli iqtisodiyot // “Ўзбекистонда рақамли иқтисодиётни шакллантиришда менежмент ва корпоратив бошқарувнинг аҳамияти” халқаро илмий-амалий конференция. Тошкент: ТДИУ, 2020. 376 б.

¹⁰⁷Xotamov I.S. Iqtisodiy xavfsizlik va raqamli iqtisodiyot // “Ўзбекистонда рақамли иқтисодиётни шакллантиришда менежмент ва корпоратив бошқарувнинг аҳамияти” халқаро илмий-амалий конференция. Тошкент: ТДИУ, 2020. 376 б.

¹⁰⁸Абулқосимов Ҳ.П. Иқтисодий хавфсизлик: ўқув қўлланма. Тошкент: Академия, 2006. 310 б.

¹⁰⁹Абулқосимов Ҳ.П. Иқтисодий хавфсизлик: ўқув қўлланма. Тошкент: Академия, 2006. 310 б.

¹¹⁰Исраилов И.Б. Иқтисодий хавфсизликни таъминлашнинг долзарб масалалари // “Мамлакат иқтисодий хавфсизлигини таъминлашнинг асосий йўналишлари” республика илмий-амалий конференция. Тошкент: ТДИУ ва ЎРБПА, 2019.

ishlab chiqarish imkoniyatiga ega bo‘lgan holati”¹¹¹ deb ta’rif bermoqda. Mazkur ta’rifda olim iqtisodiy tizimda o‘zgarmas hajmlarda miqdor va sifat jihatdan takror ishlab chiqarishga ega bo‘lgan sub’yektlar iqtisodiy xavfsizlikni ta’minlay olish imkoniyatiga ega ekanligini ta’kidlamogda.

D.V. Gordienko, “Iqtisodiy xavfsizlik” milliy xo‘jalikning ichki va tashqi tahdidlardan himoyalanganlik holati bo‘lib, bu holat jamiyatning izchil rivojlanishini, ichki va tashqi salbiy omillar ta’sir ko‘rsatayotgan sharoitda ham iqtisodiy va ijtimoiy barqarorligini ta’minlaydi”¹¹² deya ta’kidlab o‘tgan.

O.A. Ryazanova, o‘z tadqiqot ishida “Kichik biznes sub’yektlarining iqtisodiy xavfsizligi bu kichik korxonalar uchun ichki va tashqi tomondan ta’sir etuvchi tahdid omillarining salbiy ta’siri sharoitida rivojlanish salohiyati, moliyaviy barqarorlik darajasini ta’minlash imkoniyatlarining mavjudligi bilan tavsiflanadi”¹¹³ deya ta’rif keltirib o‘tgan.

O.I. Vasilchuk o‘zining ilmiy nazariyasida “Kichik va o‘rta biznes sub’yektlarida iqtisodiy xavfsizlik – bu uzoq muddatli istiqbolda tadbirkorlikni barqaror rivojlanishini ta’minlovchi me’yoriy va huquqiy shart-sharoitlar kombinatsiyasidir”¹¹⁴ degan yondashuvni ilgari surgan. Muallif ushbu yondashuvda kichik biznes va tadbirkorlik sub’yektlarida iqtisodiy xavfsizlikka iqtisodiy omillardan tashqari me’yoriy-xuquqiy munosabatlarning ta’sir etishini nazarda tutmoqda.

Akademik L.I. Abalkin esa, “Iqtisodiy xavfsizlikning eng muhim tarkibiy elementlari bu iqtisodiy mustaqillik, barqarorlik va milliy iqtisodiyotning barqarorligi, shuningdek o‘zini-o‘zi rivojlantirish va taraqqiyot qobiliyatidir”¹¹⁵ deya ta’rif keltirgan.

III. NATIJALAR

Tahlil jarayonida kuzatuv metodi orqali korxonaning iqtisodiy xavfsizligining funktsional elementlari aniqlangan, hamda korxonada iqtisodiy xavfsizlikni ta’minlashning asosiy yo‘nalishlari aniqlangan.

IV. MUHOKAMA

Ilmiy adabiyotlarda “korxonaning iqtisodiy xavfsizligi” tushunchasini talqin qilish bo‘yicha yagona fikr mavjud emas. Korxonaning iqtisodiy xavfsizligining muhim xususiyatlarini muhokama qilishda bir nechta yondashuvlarni ajratib ko‘rsatish mumkin.

¹¹¹Кочергина Т.Е. Экономическая безопасность: учебник. Ростов-н/Д: Феникс, 2007. 300 с.

¹¹²Гордиенко Д.В. Основы экономической безопасности государства: Курс лекций: учеб-метод пособие. Москва: Финансы и статистика ИНФРА-М, 2009. 206 с.

¹¹³Рязанова О.А. Развитие мониторинга факторов экономической безопасности субъектов малого бизнеса на основе риск-ориентированного подхода: дисс. Москва: 2018. 17с.

¹¹⁴Васильчук О.И. Процедуры аудита деятельности предприятий малого и среднего бизнеса, направленные на обеспечение экономической безопасности // Инновационное развитие экономики. 2011. № 3. С. 17-20.

¹¹⁵Абалкин Л.И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение // Вопросы экономики. 1994. №12. С. 10-29.

Birinchi guruh mualliflari korxonaning iqtisodiy xavfsizligini resurslar yoki korxonalar salohiyatidan samarali foydalanishni ta'minlovchi davlat sifatida izohlaydilar. Ushbu yondashuv tarafdorlari korxonaning iqtisodiy xavfsizligini aniqlashda tahdid tushunchasidan foydalanmaslikka harakat qiladilar, maqsadga erishish, korxonalar faoliyatining iqtisodiy tushunchalariga e'tibor qaratadilar. Resurs-funksional yondashuvga A.A. Odintsov¹¹⁶, A.Y. Evseeva, S.V. Kotik¹¹⁷, E.A. Oleinikov¹¹⁸, N.V. Matveev¹¹⁹, A.A. Bepalko¹²⁰, V. A. Bogomolov¹²¹ kabi olimlar amal qiladi.

Ikkinchi guruh mualliflari, masalan, M.I. Korolev¹²², A.G. Shavaev¹²³, V.I. Yarochkin¹²⁴ korxonaning iqtisodiy xavfsizligini iqtisodiy jinoyatlardan himoyalash deb belgilaydi. Ko'pincha korxonaning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash qarama-qarshilik, turli xil iqtisodiy jinoyatlardan (o'g'irlik, firibgarlik, qalbakilashtirish, sanoat josusligi va boshqalar) himoya qilish bilan bog'liq. Shubhasiz, bu tahdidlar juda muhim va ularni doimiy ravishda tahlil qilish va hisobga olish kerak, ammo korxonaning iqtisodiy xavfsizligini faqat shu bilan kamaytirish mumkin emas.

Nazariy asoslarni o'rganish va sarhisob qilish natijasida shu xulosaga kelish mumkinki, tadbirkorlik sub'yektlarida iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda avvalo davlatning iqtisodiy xavfsizligi ya'ni birinchi navbatda mamlakat iqtisodiy ahvolidan yomonlashishiga olib keladigan salbiy tashqi va ichki ta'sirlar ta'siridan himoyalashni ta'minlash kerak (1-rasm).

A.V. Kozachenko, V.P. Ponomarev, A.N. Lyashenko¹²⁵ korxonaning iqtisodiy xavfsizligini raqobatdosh ustunliklarning mavjudligi sifatida belgilaydi. Ushbu yondashuv tarafdorlarining fikricha, korxonaning moddiy, moliyaviy, insoniy, texnik va texnologik salohiyati va tashkiliy tuzilmasi uning strategik maqsad va vazifalariga muvofiqligi tufayli raqobatdosh ustunliklarning mavjudligi uni ma'lum darajadagi iqtisodiy xavfsizligini ta'minlaydi. Ammo afzalliklar va potentsiallarning mavjudligi,

¹¹⁶Одинцов А.А. Экономическая и информационная безопасность предпринимательства: учебник. Москва: Академия, 2008. 408 с.

¹¹⁷Евсеева А.Ю. Экономическая безопасность и ее значение для предпринимательской деятельности // Налоговое планирование. 2012. № 3. С. 46 - 48.

¹¹⁸Олейников Е.А. Экономическая и национальная безопасность: учебник. Москва: Экзамен, 2004. 768 с.

¹¹⁹Матвеев Н.В. Экономическая безопасность предприятия: автореф. дис. канд. экон. наук: 08.00.05. Москва: 1999. 23 с.

¹²⁰Беспалько А.А. Экономическая безопасность строительных предприятий : автореф. дис. канд. экон. наук : 08.00.05. Москва: 2005. 23 с.

¹²¹Богомолов В.А. Введение в специальность «Экономическая безопасность»: учебное пособие. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. 279 с.

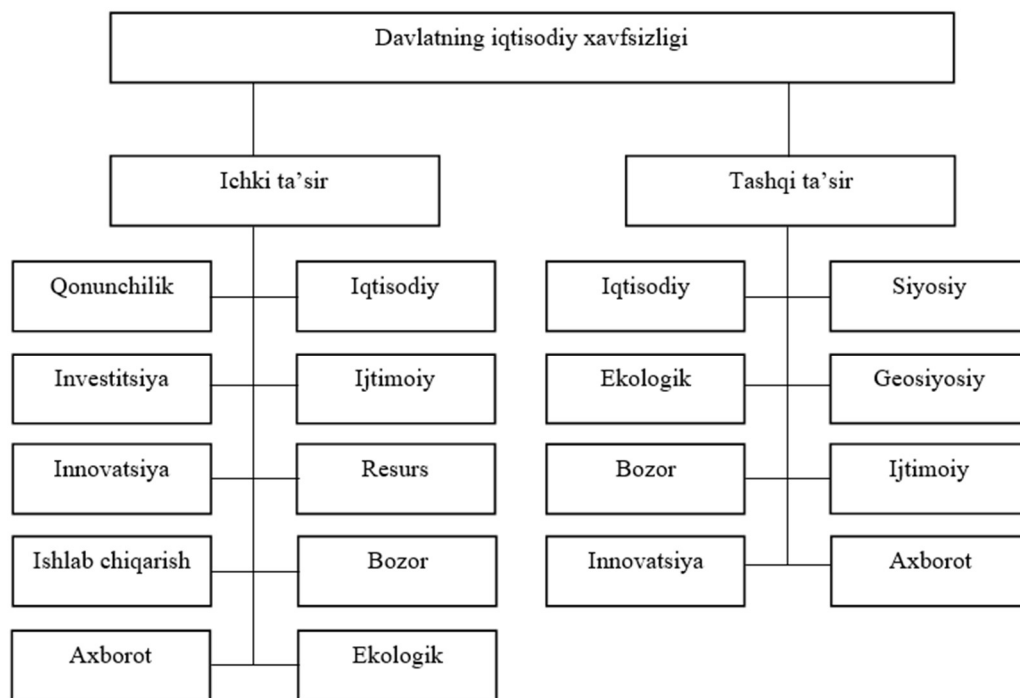
¹²²Королев М.И. Система экономической безопасности предприятия: учебник. Москва: МАСКА, 2011. 347 с.

¹²³Шаваев А. Г. Безопасность корпораций. Криминологические, уголовно-правовые и организационные проблемы: учебник. Москва: Концерн "Банковский Деловой Центр", 1998. 240 с.

¹²⁴Ярочкин В.И. Информационная безопасность: учебник. Москва: Фонд «Мир», 2003. 639 с.

¹²⁵Козаченко А.В., Пономарев В.П., Ляшенко А.Н. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения: монография. Москва: Либра, 2003. 280 с.

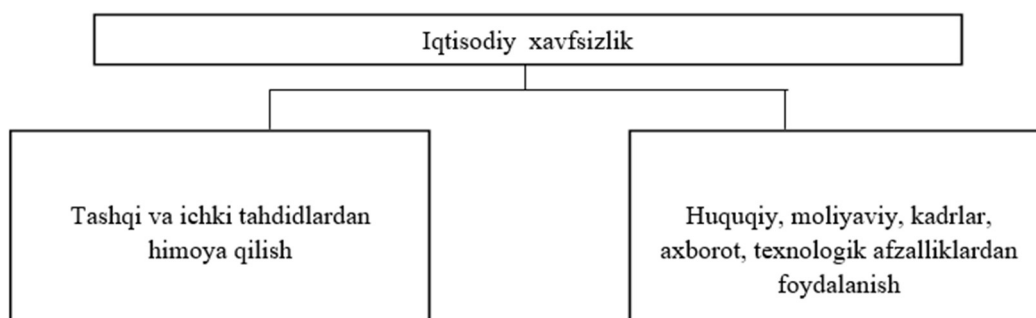
ulardan foydalanmasdan va amalga oshirmasdan turib, korxonaning iqtisodiy xavfsizligini kafolatlamaydi.

1-rasm. Davlatning iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash tizimi¹²⁶

Iqtisodiy xavfsizlik – bu xavfsizlikning bir turi hisoblanadi. Xavfsizlikning asosiy turlari: iqtisodiy, tashkiliy (makrodarajada – siyosiy), huquqiy, demografik (mikrodarajada – xodimlar), ekologik, axborot, texnologik.¹²⁷

Iqtisodiy xavfsizlikni yana bir eng asosiy turi bu – moliyaviy xavfsizlik bo‘lib, u buxgalteriya hisobi xavfsizligi (hisob, audit, nazorat, statistika va boshqalar)ni o‘z ichiga oladi. Iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash ikki yo‘nalishda amalga oshiriladi: himoya va foydalanish (2-rasm).

2-rasm. Iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash yo‘nalishlari¹²⁸

¹²⁶Muallif ishlanmasi

¹²⁷Байбобоева Ф. (2022). КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИДА ИҚТИСОДИЙ ХАВФСИЗЛИКНИ ТАЪМИНЛАШ. *Economics and Innovative Technologies*, 10(3), 283–290. https://doi.org/10.55439/EIT/vol10_iss3/a30

¹²⁸Muallif ishlanmasi

Xavf ko'p ma'noga ega:

a) bu masalan, ijtimoiy salbiy ta'sir ko'rsatishning ob'yektiv ravishda mavjud bo'lgan imkoniyati, buning natijasida unga har qanday zarar yetkazilishi, uning holatini yomonlashtiradigan, rivojlanishiga istalmagan dinamika yoki parametrlarni beradigan zarari;

b) zarar yetkazish ehtimoli yoki uni oldindan sezish;

d) bu mumkin bo'lgan yoki real hodisalar, jarayonlar, ular ma'lum bir sub'yektlarni (shaxs, ijtimoiy guruh, xalq, davlat) yoki odamlar uchun muhim bo'lgan ob'yektlar, tabiiy qadriyatlarni yo'q qilishi yoki ularga zarar yetkazishi mumkin; tanazzulga olib keladi yoki rivojlanish yo'lini yopadi.

Tahdidning asosiy mazmuni esa:

a) qo'rqitish, kimgadir muammo yoki zarar yetkazishni va'da qilish;

b) ochiq dushman kuchlarning maqsadli faoliyati natijasida yuzaga keladigan xavfning eng aniq va bevosita shakli;

d) ehtimoldan voqelikka o'tishga tayyorlik bosqichidagi xavf, keyingi xavfli hodisalar haqida so'z yoki ko'rgazmali harakat bilan ogohlantirish yoki har qanday nuqtai nazardan foydali mavqega ega bo'lish uchun qo'rquvdan foydalanishning asosiy maqsadi bilan chalg'itish.

V. XULOSALAR

Zamonaviy mahalliy ilmiy manbaalarni tahlil qilish turli mualliflarning iqtisodiy xavfsizlikning mohiyati va belgilariga yondashuvlarini tasniflash, ularni quyidagicha izohlash imkonini berdi:

- ehtiyojlarni qondirish jarayoni;
- davlat, xo'jalik yurituvchi sub'yektlar va jismoniy shaxslarning milliy manfaatlarini himoya qilish omili;
- tizim ob'yektining holati;
- barqaror rivojlanish sharti;
- tizim elementlarining xossalari;
- zararni oldini olish tizimi;
- xavfsizlik choralari tizimini aniqlash;
- mamlakatning iqtisodiy barqarorligi va mustaqilligi omili;
- shartlar va omillar majmui;
- tizim elementlarining dinamik rivojlanishi.

Bundan kelib chiqib xulosa qilish mumkinki kichik biznes sub'yektlarida iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda ob'yektning holati, zararni va uni oldini olish uslubiyoti, barqarorlikni ta'minlash elementlaridan iborat bo'lishi kerak.¹²⁹

Yana bir xulosa qilishimiz mumkinki, xo'jalik yurituvchi sub'yektlarning iqtisodiy xavfsizligini mohiyati uning ichki ishlab chiqarish va aloqaga bo'lingan funksional tarkibiy qismlari (quyi tizimlar) orqali to'liq ochib berish mumkin. Korxonaning iqtisodiy xavfsizligining funksional tarkibiy qismlari deganda uning

¹²⁹ Bayboboeva, F. N. (2020). Innovation-entrepreneurial competence. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences, 8(2), 170E.

iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning asosiy yo'nalishlari majmui tushunilishi kerak, ular mazmuni va maqsadi bo'yicha bir-biridan sezilarli darajada farqlanadi. Iqtisodiy xavfsizlikning ichki ishlab chiqarish tarkibiy qismlari korxonada faoliyatining asosiy sohalari bilan bog'liq bo'lsa, aloqa komponentlari korxonada iqtisodiy xavfsizligining alohida elementlari o'rtasidagi tashqi va ichki aloqalarni ta'minlaydi.

VI. ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Болтабоев М.Р., Қосимова М.С., Эргашходжаева Ш.Ж., Ғойибназаров Б.К., Самадов А.Н., Ходжаев Р. Кичик бизнес ва тадбиркорлик: ўқув қўлланма. Тошкент: 2010. 410 б.
2. Bayboboeva, F. (2023). FUNCTIONAL ELEMENTS AND DIRECTIONS OF ENSURING THE ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE. *Economics and Innovative Technologies*, 11(3), 262–268. https://doi.org/10.55439/EIT/vol11_iss3/i27
3. Хотамов И.С. Иқтисодий хавфсизлик ва рақамли иқтисодиёт // “Ўзбекистонда рақамли иқтисодиётни шакллантиришда менежмент ва корпоратив бошқарувнинг аҳамияти” халқаро илмий-амалий конференция. Тошкент: ТДИУ, 2020. 376 б.
4. Абулқосимов Ҳ.П. Иқтисодий хавфсизлик: ўқув қўлланма. Тошкент: Академия, 2006. 310 б.
5. Исраилов И.Б. Иқтисодий хавфсизликни таъминлашнинг долзарб масалалари // “Мамлакат иқтисодий хавфсизлигини таъминлашнинг асосий йўналишлари” республика илмий-амалий конференция. Тошкент: ТДИУ ва ЎРБПА, 2019.
6. Кочергина Т.Е. Экономическая безопасность: учебник. Ростов-н/Д: Феникс, 2007. 300 с.
7. Гордиенко Д.В. Основы экономической безопасности государства: Курс лекций: учеб-метод пособие. Москва: Финансы и статистика ИНФРА-М, 2009. 206 с.
8. Рязанова О.А. Развитие мониторинга факторов экономической безопасности субъектов малого бизнеса на основе риск-ориентированного подхода: дисс. Москва: 2018. 17с.
9. Васильчук О.И. Процедуры аудита деятельности предприятий малого и среднего бизнеса, направленные на обеспечение экономической безопасности // Инновационное развитие экономики. 2011. № 3. С. 17-20.
10. Абалкин Л.И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение // Вопросы экономики. 1994. №12. С. 10-29.
11. Одинцов А.А. Экономическая и информационная безопасность предпринимательства: учебник. Москва: Академия, 2008. 408 с.
12. Евсеева А.Ю. Экономическая безопасность и ее значение для предпринимательской деятельности // Налоговое планирование. 2012. № 3. С. 46 - 48.
13. Олейников Е.А. Экономическая и национальная безопасность: учебник. Москва: Экзамен, 2004. 768 с.

14. Матвеев Н.В. Экономическая безопасность предприятия: автореф. дис. канд. экон. наук: 08.00.05. Москва: 1999. 23 с.
15. Беспалько А.А. Экономическая безопасность строительных предприятий: автореф. дис. канд. экон. наук: 08.00.05. Москва: 2005. 23 с.
16. Богомолов В.А. Введение в специальность «Экономическая безопасность»: учебное пособие. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. 279 с.
17. Королев М.И. Система экономической безопасности предприятия: учебник. Москва: Маска, 2011. 347 с.
18. Шаваев А. Г. Безопасность корпораций. Криминологические, уголовно-правовые и организационные проблемы: учебник. Москва: Концерн "Банковский Деловой Центр", 1998. 240 с.
19. Ярочкин В.И. Информационная безопасность: учебник. Москва: Фонд «Мир», 2003. 639 с.
20. Козаченко А.В., Пономарев В.П., Ляшенко А.Н. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения: монография. Москва: Либра, 2003. 280 с.
21. Байбобоева, Ф. (2022). КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИДА ИҚТИСОДИЙ ХАВФСИЗЛИКНИ ТАЪМИНЛАШ . *Economics and Innovative Technologies*, 10(3), 283–290. https://doi.org/10.55439/EIT/vol10_iss3/a30
22. Bayboboeva, F. N. (2020). Innovation-entrepreneurial competence. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 8(2), 170E.